

ВІДГУК
офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Кудінова Сергія Сергійовича на дисертацію
Григоращенка Олександра Вікторовича на тему
«Досудове розслідування кримінальних проваджень про ухилення
від сплати податків: теорія та практика», представлену до захисту
на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми. Питання наповнення державного бюджету є актуальними для більшості країн світу, особливо України, яка воює та існує в умовах дефіциту коштів. Не зважаючи на те, що питання протидії ухилянню від сплати податків, у тому числі їх розслідування тривалий час знаходяться є предметом наукових досліджень, ця сфера є доволі динамічною і результати наукових розвідок не в повній мірі можуть відображати як реалії вчинення таких протиправних діянь, так і практику правоохоронних органів. Зокрема змінюються підходи, порядок оподаткування, нормативно-правова база тощо, у свою чергу злочинці з метою уникнення від відповідальності, приховання слідів злочинної діяльності використовують все нові форми і засоби здійснення злочинної діяльності.

Слід погодитися із думкою дисертанта про те, що з часу прийняття Кримінального процесуального кодексу України (2012) наукова дискусія щодо ефективного використання його інструментарію для розслідування різних категорій кримінальних правопорушень продовжується, тим більше, що за цей період до нього внесено понад 100 правок і доповнень.

До продовження наукових пошуків у обраному напрямку спонукають й процеси інтеграції України до ЄС, що обумовлюють необхідність перегляду як підходів до оподаткування в нашій країні так і удосконалення кримінального процесуального та кримінального законодавства.

Зважаючи на викладене, проблематика ефективного досудового розслідування ухилення від сплати податків в сучасних умовах не лише не втрачає, а й набуває ще більшої актуальності.

Таким чином, обрана Григоращенком О.В. тема дисертаційного дослідження безперечно є актуальною і своєчасною.

Структура та зміст роботи. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які об'єднали 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 292 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 258 сторінок (стор. 26).

Переходячи до аналізу змісту дисертаційного дослідження, відзначимо, що у *вступі* автором обґрунтовано актуальність обраної ним теми, сформульовано її мету, яка знайшла свою конкретизацію у відповідних завданнях, визначено новизну отриманих результатів, їх наукове й практичне значення для розвитку наук кримінально-правового циклу та вдосконалення правозастосовної практики. Визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наведено дані про апробацію результатів дослідження, наукові публікації здобувача.

Перший розділ дисертації має назву «Теоретичні засади досудового розслідування кримінальних проваджень про ухилення від сплати податків» та присвячений дослідженню особливостей формування методики розслідування ухилення від сплати податків та розробці питань криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків.

Розпочинаючи розгляд цих питань, автор вдається до опису наукових та статистичних праць з питань економічної безпеки та оподаткування в Україні (стор. 27-31). У подальшому здобувач за допомогою цитувань намагається розкрити зміст поняття «ухилення від сплати податків», охарактеризувати його та надає його авторське визначення, як «навмисної або ненавмисної дії, яка відтворюється платником податку, що здебільшого відбувається за ... базовими схемами з порушенням податкового законодавства» (стор. 33-34).

Намагаючись розкрити особливості методики розслідування податкових злочинів, дисертант звертається до з'ясування положень чинного законодавства, що регламентують питання адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення податкового законодавства (стор. 34-36) наголошує на важливості протидії таким правопорушенням.

Лише на стор. 36 автор безпосередньо переходить до аналізу наукової літератури з питань розслідування злочинів, взаємозв'язку слідчої практики з криміналістичною методикою, звертає увагу на зміни у кримінально процесуальній діяльності у зв'язку з прийняттям КПК у 2012 році, наводить своє бачення та ставлення до «загального методу розслідування», уникаючи наукової дискусії, за допомогою цитування характеризує комплексну криміналістичну методику розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та її елементів (стор. 40-41). На стор. 47 автор знову, повертаючись до розгляду питань криміналістичної методики, слушно, проте без належного наукового обґрунтування, наполягає на необхідності створення видової методики розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 212 КК України та дає її визначення.

На стор. 41 автор доволі неочікувано (*з урахуванням назви розділу та підрозділу*) вдається до опису міжнародного досвіду протидії податковим злочинам, роблячи наголос на ілюстрації підходів, ефективних стратегій боротьби, побудови національних та міжнародних органів (США, Великої Британії, Італії), що її здійснюють, цитуючи положення міжнародного права, констатує необхідність міжнародної співпраці у розслідуванні податкових злочинів, не розкриваючи її змісту та особливостей (стор. 41-47).

Переходячи до розгляду питань криміналістичної характеристики злочинів автор здійснює ретроспективний аналіз наукових праць криміналістів, наголошуючи на її важливості для побудови окремих методик розслідування злочинів та відповідно до предмета дослідження, визначає її «як систему даних про праксеологічно значущі ознаки кримінального правопорушення передбаченого ст. 212 КК України, яка у вигляді взаємозв'язаних структурних елементів несе в собі узагальнену інформацію про нього, сприяючи захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а також забезпечуючи економічну, фінансову та податкову безпеку держави» (стор. 49-52). Серед структурних елементів криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків ним виокремлено: 1) предмет злочинного

(кримінального протиправного) посягання; 2) способи підготовки, учинення та приховування; 3) слідова картина; 4) відомості про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення передбачене ст. 212 КК України та злочинні групи (стор. 52-53).

У подальшому, на підставі аналізу праць попередників, результатів анкетування практичних співробітників, наведених у додатку до дисертації, матеріалів судових рішень, положень податкового законодавства, автор здійснює характеристику окремих елементів криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень – предмету злочину (стор. 53-60), способів вчинення злочину (стор. 60-80), характеристики слідів учинення злочину (стор. 80-85), особи злочинця (стор. 80-92).

Щодо останнього елементу криміналістичної характеристики на стор. 89-91 автор, без зазначення джерела інформації (яка відсутня і в додатках до роботи), наводить важливу для цієї роботи характеристику осіб, що вчиняють такі злочини, визначаючи їх вік, освіту, посади, службові обов'язків, організовані форми їх злочинної діяльності, їх стійкість, вид зв'язків між ними. У свою чергу, на стор. 92 також наводяться дані, що характеризують особу злочинця, які відрізняються від наведеної інформації на стор. 89-91.

Другий розділ дисертації має назву «Організація початкового етапу досудового розслідування кримінальних проваджень про ухилення від сплати податків» та присвячений розкриттю питань – обставини, що підлягають установленню в кримінальних провадженнях щодо ухилення від сплати податків, типових слідчих ситуацій, взаємодії детективів Бюро економічної безпеки з іншими суб'єктами під час досудового розслідування ухилення від сплати податків.

Розділ починається цитуванням наукових праць про важливість сплачення податків і протидії їх не сплаті як для України, так і для інших країн (стор.96-97) та поступово переходить у опис дискусії науковців щодо розуміння процесу доказування, ролі слідчих (розшукових) дій у ньому, співвідношення предмету доказування та обставин, що підлягають з'ясуванню; обставин,

що підлягають установленню у провадженнях про фінансові кримінальні правопорушення (стор.97-102).

Надалі здобувач переходить до характеристики початкового етапу досудового розслідування податкових злочинів, вказуючи, що за результатами анкетування найчастіше інформація про ухилення від сплати податків надходить з: матеріалів перевірок податкових інспекцій (79 %); результатів оперативно-розшукових заходів (46 %); матеріалів інших кримінальних проваджень (21 %); офіційних звернень правоохоронних органів (17 %) (стор. 103-104), описує порядок дій працівників БЕБ України у випадку отримання інформації про злочин (стор. 104-114).

На стор. 115, без прив'язки до попереднього тексту, автор наголошено на тому, що процесуальними джерелами (доказами) по даній категорії проваджень є: вилучені документи, висновки криміналістичних експертиз, допити свідків та інші СРД.

Крім того, на стор.115, переходячи безпосередньо до розгляду першочергових обставин, що підлягають установленню, автор безапеляційно до них відносить: 1) назву суб'єкта господарювання; посадових осіб, засновників; адреси реєстрації; 2) пошук та закріплення слідів; 3) зв'язки з іншими епізодами злочинної діяльності, ознаками споріднених і супутніх кримінальних правопорушень; 4) визначення характеру й розміру шкоди завданої кримінальним правопорушенням. У подальшому на стор. 119-123 здійснено опис механізму злочинної діяльності з ухилення від оподаткування у сфері екології, з наведенням цитат з матеріалів кримінального провадження щодо притягнення до кримінальної відповідальності співробітників ДПС України. Зазначене дало підстави здобувачу здійснити опис повноважень співробітників ДБР з розслідування злочинів такої категорії проваджень, що не повною мірою відповідає напрямку наукового пошуку. Завершуючи розгляд обставин, що підлягають встановленню, автор наводить результати узагальнення анкетування щодо джерел отримання інформації про ухилення від сплати податків.

Питанню типових слідчих ситуацій автор приділив увагу на стор. 124-145. Віддаючи належне прагненню наукового пошуку здобувача, навіть схвалюючи його, слід зазначити, що нажалі кількість виокремлених ним типових слідчих ситуацій початкового та наступного етапів розслідування, не корелюється з кількістю рекомендацій щодо поведінки суб'єктів розслідування в кожній з таких ситуацій, що відповідно впливає на теоретичну і практичну значущість наукового результату (стор. 124-146).

Аналіз підходів до розуміння взаємодії у кримінальному провадженні та положень нормативно-правових актів дав підстави здобувачу сформулювати власне, хоча й доволі розширене, її розуміння під час розслідування ухилення від сплати податків, виокремити суб'єктів такої взаємодії – оперативні, інформаційно-аналітичні, експертні підрозділи, Державна аудиторська служба України, Державна податкова служба України, Державне бюро розслідувань, Державна службою фінансового моніторингу України, Агентство з розшуку та менеджменту активів, охарактеризувати її процесуальні й не процесуальні форми (стор.150-151).

Третій розділ дослідження має назву «Проведення процесуальних дій під час досудового розслідування кримінальних проваджень про ухилення від сплати податків» та присвячений розгляду питань організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження, особливостей проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій й використання спеціальних знань і призначення окремих видів судових експертиз.

У цьому розділі, аналізуючи положення чинного законодавства та праці попередників, здобувач характеризує загальні вимоги та порядок проведення слідчих (розшукових) дій та доходить висновку, що «основними процесуальними діями щодо одержання доказів витребування речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок (ч. 2 ст. 93 КПК України), СРД – обшук (ст. 234 КПК України), огляд (ст. 237 КПК України), допит (ст. 224 КПК України), у тому числі й одночасний

допит (ч. 9 ст. 224 КПК України), призначення експертиз (ст. 242 КПК України), а також тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159 КПК України), арешт майна (ст. 170 КПК України)», надає їх фрагментарну характеристику, намагаючись виокремлювати особливості їх проведення в досліджуваній категорії кримінальних проваджень (стор. 175-205), іноді наводячи як рекомендації положення чинного законодавства (*наприклад, щодо звернення слідчого з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів – стор. 183-184, щодо арешту майна – стор. 194-196*) та рекомендації щодо проведення слідчих (розшукових) дій у інших категоріях проваджень (*наприклад, типова тактика допиту під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності стор. 190*).

На стор. 191 автор неочікувано переходить до характеристики підприємницької діяльності та доходить висновку, що «для платника податків не є важким потрясінням притягнення однієї службової особи до кримінальної відповідальності за вчинення злочину у сфері оподаткування», надає визначення – «процесу кримінального судочинства» (стор.192). Після чого формулює рекомендації щодо особливостей організації розслідування ухилення від сплати податків у простих та складних слідчих ситуаціях (стор. 202-204).

Переходячи до розгляду питань проведення НСРД, автор вдається до цитування положень КПК України та характеристики наукової дискусії щодо підстав й особливостей їх проведення (стор. 206-213), наводить результати анкетування практичних співробітників щодо видів НСРД, які проводилися у цій категорії кримінальних проваджень та переходить до характеристики окремих їх видів, надаючи перевагу загальним положенням їх проведення (стор.213-216), акцентує увагу на доцільності проведення комплексу НСРД та слідчих (розшукових) дій. Наполягає на необхідності внесення змін в Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо можливості отримання оперативними підрозділами результатів моніторингу банківських рахунків, а також, у ст.269-1 КПК України щодо наділення слідчого повноваженнями порушувати питання про здійснення цієї НСРД (стор. 218-221).

Розглядаючи питання використання спеціальних знань під час розслідування, здобувач акцентує увагу на доцільності залучення Державної аудиторської служби, а також представників ДПС України до здійснення податкових перевірок, до початку кримінального провадження, виокремлює та характеризує проблемні питання, пов'язані з використанням їх матеріалів у кримінальному провадженні. Виокремлює форми використання бухгалтерських та податкових знань у процесі розслідування (стор. 229) та характеризує їх. Продовжуючи науковий пошук, здобувач вказує, що змістовно допомога спеціаліста, який залучається до розслідування, може мати криміналістичний характер – виявлення й фіксація слідів і речових доказів, консультативний – надання роз'яснень, порад, довідкової інформації, методичний – навчання методам роботи зі слідами, технічний – організація та проведення різноманітних заходів, що потребують застосування засобів спеціальної техніки та ін. (стор. 236).

Розгляд особливостей призначання судових експертиз починається з характеристики загальних недоліків їх проведення, після чого автор вказує, що під час розслідування таких кримінальних проваджень призначаються почеркознавча, технічна, економічна експертизи та переходить до характеристики особливостей їх проведення, наводить типові питання, що виносяться на розгляд експерта (стор. 238-245).

Наукова обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Викладені у роботі положення стосуються проблем, що охоплені темою, їх наукова обґрунтованість забезпечується:

- по-перше, структурою дослідження, яка відповідає меті й завданням роботи та дозволила здійснити дослідження відповідно до наукової спеціальності, розглянути проблеми, визначені автором;

- по-друге, опрацюванням дисертантом відповідної джерельної бази – достатньої кількості видань з криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, кримінального права, судової експертизи та інших галузей знань, нормативно-правових актів, у сфері оподаткування

та здійснення кримінально-процесуальної діяльності, результатів анкетування 143 детективів Бюро економічної безпеки та 75 прокурорів, матеріали кримінальних проваджень досліджуваної категорії, а також власним досвідом роботи дисертанта в правоохоронних органах (стор. 20-21);

- по-третє, обраною методологією дослідження, яка ґрунтується на загальнонаукових та спеціальних методах, зокрема історико-правовому, порівняльно-правовому, формально-логічному, прогностичному, системно-структурному, моделювання, контентаналізу, соціологічному методах (стор.19-20).

З огляду на викладене, можна вважати, що визначені у роботі мета та більшість завдань – вирішені, а основні результати – висвітлено у висновках.

Наукова новизна одержаних результатів О.В. Григораценка визначається тим, що робота є одним з сучасних комплексних досліджень розслідування кримінальних проваджень про ухилення від сплати податків, в умовах чинного кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики.

Оцінюючи новизну одержаних результатів, слід зазначити, що у межах наукового пошуку дисертантом на основі диференціації завдань початкового етапу розслідування упорядковано типові слідчі ситуації (залежно від характеру вихідної інформації; установлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; співпраці підозрюваного з детективом; ролі особи в механізмі злочинної діяльності) та запропоновано порядок збирання стороною обвинувачення доказів у кримінальних провадженнях щодо ухилення від сплати податків.

Важливе значення для оцінки наукової новизни роботи також мають:

- виокремлення та характеристика окремих структурних елементів криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків (предмет злочинного посягання; способи підготовки, учинення та приховування; слідова картина; відомості про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 212 КК України та злочинні групи), які слугують вихідними положеннями початкового та наступного етапів досудового розслідування;

- характеристика організації взаємодії при розслідуванні ухилення від сплати податків;
- порядок та напрями залучення до кримінального провадження спеціалістів різного профілю (податківців, бухгалтерів, аудиторів, ревізорів, економістів та ін.);
- авторські визначення понять: криміналістичної методики досудового розслідування ухилення від сплати податків, криміналістичної характеристики злочину, слідчої ситуації, взаємодії під час досудового розслідування ухилення від сплати податків;
- рекомендації щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема допитів та заходів забезпечення кримінального провадження;
- пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства тощо.

Таким чином, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків і сформульованих рекомендацій, може бути визнана такою, що відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Практичне значення представленої дисертації полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані в роботі положення та рекомендації впроваджені й можуть бути використані у:

– практичній діяльності органів досудового розслідування – у процесі розроблення та вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, методичних розробок з питань розслідування кримінальних проваджень про ухилення від сплати податків, а також під час проведення занять у системі службової підготовки співробітників слідчих підрозділів;

– освітньому процесі – для підготовки лекцій, посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з криміналістики, кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації;

– науково-дослідній роботі – для подальшого дослідження проблем та розроблення криміналістичних положень і рекомендацій з питань розслідування кримінальних правопорушень про ухилення від сплати податків.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях, зміст і характер яких відповідають вимогам, встановленим МОН України, а також виступах дисертанта з доповідями основних положень дисертації на науково-практичних конференціях, круглому столі, що в цілому свідчить про достатній рівень апробації.

Основні теоретичні висновки і практичні пропозиції, що містяться у дисертації, сформульовано у 10 наукових публікаціях, у тому числі 6 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений Міністерством освіти і науки України, та 4 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях (стор. 291-292).

Відсутність порушення академічної доброчесності. За результатами аналізу роботи, порушень вимог академічної доброчесності не встановлено.

Реального або потенційного конфлікту інтересів у офіційного опонента щодо здобувача, його наукового керівника та інших членів разової спеціалізованої вченої ради немає.

Таким чином, дисертаційне дослідження О. В. Григоращенко виконано на достатньому науковому рівні, містить низку важливих теоретичних і практичних положень та висновків. Наведене дає підстави для загальної позитивної оцінки роботи.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

До дискусійних положень, що потребують пояснень здобувача, та можуть бути предметом дискусії під час захисту відносимо наступне:

1. Серед завдань дисертаційного дослідження, крім іншого, визначено наступні (стор.19):

– розкрити особливості формування методики розслідування ухилення від сплати податків;

– надати криміналістичну характеристику ухилення від сплати податків, а також установити кореляційні взаємозв'язки й залежності між окремими її елементами.

На думку офіційного опонента зазначені завдання не вирішені у повному обсязі, оскільки в розділі 1 рецензованої праці відсутнє обґрунтування віднесення методики розслідування ухилення від сплати податків до видових методик розслідування та особливостей її формування (стор.27-49). Наведені у висновках за розділом 1 роздуми здобувача про те, що «Під час формування методики досудового розслідування кримінальних проваджень про ухилення від сплати податків виявляються різні закономірності, що визначають специфіку розслідування: особливості виявлення, збирання, фіксації, дослідження та оцінки доказів; організація та планування розслідування; тактика проведення СРД та ЗЗКП» (стор. 93), не можна вважати розкриттям зазначених особливостей (з урахуванням їх неповноти та недостатнього наукового обґрунтування).

У свою чергу, незважаючи на виокремлення окремих елементів криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків у підрозділі 1.2 (стор. 49-92), жодних кореляційних зв'язків і залежностей між ними за результатами дослідження не встановлено.

2. Обираючи предметом наукового дослідження «досудове розслідування кримінальних проваджень про ухилення від сплати податків», здобувач поставив доволі амбітне завдання – «запропонувати криміналістичну методику розслідування ухилення від сплати податків» (стор. 6), яке за своїм обсягом може бути вирішене лише в межах дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Зазначене призвело в кінцевому випадку до того, що не всі завдання дослідження були виконані, суттєвого збільшення основного тексту дослідження до 258 сторінок, не повного розкриття специфіки розслідування ухилення від сплати податків у підрозділах дослідження тощо.

Так, виокремлюючи та характеризуючи елементи криміналістичної характеристики цієї категорії злочинів (стор. 49-91), автор не звертає уваги на обставини, в яких вчиняються такі злочини. Серед об'єктів, що зберігають інформацію про злочин (стор. 94) відсутні матеріали податкових органів, результати оперативно-розшукової діяльності (на яких сам здобувач наголошує на стор. 104), предмети господарської діяльності – товари, які згадуються на стор. 130. Визначаючи типові слідчі ситуації (як убачається, за критерієм отримання інформації про правопорушення), автор не визначає серед них випадки, якщо таку інформацію повідомляють інші особи або її опубліковано у медіа. Надана лише фрагментарна характеристика особливостей проведення слідчих (розшукових) дій, а окремі, такі як впізнання, взагалі залишені поза увагою (стор. 169-205) тощо.

Одночасно, окремі положення, що включені до рубрики «вперше» – «висвітлено механізм ухилення від сплати податків (вивільнення – перерахунок – розподіл – маскування – інтеграція грошової маси), у межах якого окреслено зміст технологій злочинної діяльності, що застосовують на етапах підготовки, учинення та приховування (стор.21), які можливо й були отримані здобувачем, навпаки, не знайшли свого відображення в тексті дослідження (стор. 60-79).

3. Бажання надати проведеному дослідженню більшої наукової ваги призвело до включення до його результатів, отриманих вперше, таких положень як: «розроблено алгоритм дій слідчого щодо отримання та огляду документів, які містять охоронювану законом банківську таємницю: звернення слідчого з клопотанням про проведення такого ЗЗКП відповідно до КПК України, Закону України «Про банки і банківську діяльність» для отримання ухвали слідчого судді про надання дозволу з можливістю вилучення документів; проведення огляду та аналізу руху грошових коштів по розрахункових рахунках; призначення портретної експертизи з метою вирішення питань по встановленню осіб, які здійснювали зняття коштів із рахунків у банкоматах; залучення спеціаліста; проведення обшуків

та вилучення комп'ютерної техніки, мобільних телефонів; призначення подальших експертиз» (стор. 21) – фактично є перебільшенням отриманих результатів, оскільки є констатацією положень чинного законодавства та притаманні розслідуванню більшості господарських злочинів, зокрема, передбачених ст.ст. 190, 191 КК України.

4. Дисертанту треба більш ґрунтовно підійти до визначення способу вчинення ухилення від сплати податків та уточнити свою наукову позицію. У роботі неодноразово наголошується (у тому числі у висновках та науковій новизні), що предметом дослідження були навмисні та ненавмисні форми вчинення ухилення від сплати податків (стор. 21, 32, 48, 251), що суперечить положенням чинного законодавства, зокрема ст. 212 КК України, аргументам, які сам здобувач наводить в роботі, зокрема під час характеристики способів вчинення цього злочину (стор. 60-79 та на стор. 35), вказуючи, що «ненавмисні чи необережні дії з ухилення від сплати податку (помилки в разі складання податкової звітності, у разі ведення бухгалтерського обліку тощо) не можуть вважатися ухиленням від сплати податків» .

5. Віддаючи належне значному досвіду практичної діяльності здобувача в правоохоронних органах, використанню в дисертації статистичних даних роботи правоохоронних органів України, матеріалів судової практики, результатів анкетування практичних співробітників, опонент вважає необхідним вказати на недоліки, пов'язані з опрацюванням емпіричних матеріалів, які впливають як на репрезентативність так і на обґрунтованість результатів дослідження:

– по-перше, в роботі та додатках до неї відсутні результати вивчення та аналізу вивчення 245 кримінальних проваджень, що були розглянуті судами впродовж 2015–2024 років (стор. 20), відповідно вони не використовувалися при виокремленні та характеристиці елементів криміналістичної характеристики досліджуваних злочинів, типових слідчих ситуацій, обставин, що підлягають встановленню тощо;

– по-друге, результати опитування співробітників правоохоронних органів, на які посилається здобувач для обґрунтування результатів свого дослідження, отримані з використанням анкети, яка суттєво обмежує отримання емпіричних даних, наприклад, питання 7, 9, 12, 14 в окремих випадках містить не коректні питання (зокрема, щодо розуміння слідчої ситуації тим більше їх різновидів та ін.) (стор. 288-290). Для одержання у максимально можливому обсязі емпіричних даних у анкеті необхідно було передбачити частково або повністю відкриті питання, які б дозволили одержати аргументацію позиції опитуваних;

– по-третє, у роботі для презентації дослідження використовуються відсоткові показники, що характеризують об'єкт дослідження, зокрема особу злочинця (стор. 92) організовані форми вчинення злочинів (стор. 94-95) тактичних прийомів контролю взаємодії (стор. 155), способи підробки документів (стор. 83) та ін., без пояснення джерела отримання такої інформації і посилання на нього, що може вказувати на запозичення таких даних у інших дослідників;

– по-четверте, відсутність узагальнених матеріалів практики розслідування досліджуваних злочинів призвела до необхідності цитування матеріалів кримінальних проваджень іноді на декількох аркушах, відповідно, це призвело до збільшення обсягу основного тексту дисертації, без нагальної на то потреби (стор. 116-118, 135-139, 139-142).

6. Проведений аналіз дослідження дозволяє дійти висновку про необхідність висловлення зауважень технічного характеру, що можуть бути усунені, до яких ми відносимо:

– помилки при цитуванні, наприклад: на стор. 169-170 у цитованому підручнику з кримінального процесу наведена дефініція визначає авторське розуміння вимог до проведення СРД, а не як не самих СРД, як про це помилково стверджує автор;

– редакційні помилки, стор. 172 – твердження, про те, що «У разі отримання детективом лише повідомлення про вчинене кримінальне

правопорушення, слідчому необхідно зібрати відповідну доказову інформацію...», стор.173 «Основними процесуальними діями щодо одержання доказів витребування речей, документів» (пропущене слово);

– уривчастість викладення матеріалу (*див. опис роботи*);

– нечіткість викладення своїх думок, наприклад, твердження про «Кардинальні зміни у суспільстві та державі, які відбулися після поновлення Україною своєї незалежності, потребують також і синхронізації процесуальної та оперативної діяльності відповідних державних органів» (стор. 147); стор. 52 «перед працівниками органів досудового розслідування постійно виникає необхідність звернення до того чи іншого елемента криміналістичної характеристики з метою уточнення своїх дій»; стор.154 «залучення аналітиків до здійснення досудового розслідування спеціалістів у кримінальному провадженні»;

– вживання не наукових термінів: стор. 146 «нагромадження матеріалів на початковому етапі», стор. 191 «для платника податків не є важким потрясінням притягнення однієї службової особи до кримінальної відповідальності за вчинення злочину у сфері оподаткування».

7. Рекомендації, надані у межах 2-3 розділів дисертаційного дослідження могли б стати основою відповідного додатку (додатків), наприклад, ситуаційно обумовлених алгоритмів дій слідчого на початковому етапі розслідування, де можна було сформулювати дії слідчого в кожній слідчій ситуації, прийняття тактичних рішень та запобігання тактичного ризику, дії слідчого на рівні побудови слідчих версій, планування та реалізації слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку версій тощо.

Аналогічні додатки доречно було б скласти і з переліку типових питань під час допитів підозрюваних, свідків, алгоритмів дій слідчого в умовах несприятливих слідчих ситуацій та тактичних особливостей слідчих (розшукових) дій, стадії призначення судових експертиз. На думку рецензента, це дещо розгрузило би описову частину роботи, збагатило би теоретичне та практичне значення отриманих автором результатів.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Узагальнюючи викладене, можемо дійти висновку, що дисертація Григоращенко Олександра Вікторовича на тему «Досудове розслідування кримінальних проваджень про ухилення від сплати податків: теорія та практика», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, містить наукові положення, нові науково-обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, що мають значення для правової науки. Робота в цілому відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 (зі змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 № 341, від 19.05.2023 № 502), а також Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 № 759), а її автору, за умови успішного захисту дисертаційного дослідження, може бути присуджено науковий ступень доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Головний науковий співробітник

Науково-дослідного центру

Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

доктор юридичних наук, професор

Сергій КУДІНОВ

Підпис д.ю.н., професора Кудінова С.С. засвідчую

Завдання на захист дисертації КСД

КПІ ім. Горького

К.С.Н. Василь

31.10.2024

